FRĂMÎNTĂRI TĂRĂNEȘTI OGLINDITE ÎN PUBLICAȚIILE „HUEDINUL" ȘI „REVISTA GLASUL MOȚILOR" (1925—1927)

Munții Apuseni ne-au dat oameni care prin generațiile pămîntului au transmis sentimentul cutezanței. De cîte ori a fost nevoie s-au ridicat la luptă pentru libertate și dreptate. După realizarea unirii Transilvaniei cu România, „rezultat al luptei hotărîte a celor mai largi mase populare, un act de profundă dreptate națională"[1], cînd s-au îndeplinit o bună parte din cererile moților, reprezentanții acestora au susținut necesitatea înzecirii eforturilor pentru ridicarea economică și social-culturală a populației din zonă.

În acest scop cîțiva inimoși intelectuali din Huedin și împrejurimi au inițiat în 1925 tipărirea gazetei „Huedinul"[2], iar în anul următor „Revista Glasul Moților"[3], reluînd intențiile primei publicații a despărțămîntului Huedin—Hida al „Astrei", „Sfătuitorul"[4], ce-și propunea să fie abecedarul culturii la vetrele țăranilor și să susțină frămîntările lor pentru o viață mai bună.

Articolul de fond din primul număr al gazetei „Huedinul" preciza că foaia urmărește „să trezească dorul de învățătură în masele largi ale poporului nostru și să păstreze pentru posteritate o parte din sufletul măreț al neamului nostru din părțile acestea"[5]. După două luni, publicația punea în dezbatere probleme mai complexe: „noi avem munți cu aur, fier, aramă, plumb, cărbune, păduri ... pentru care aducem străini, pe care îi plătim cu aur, de ce să nu luăm și noi și fiii noștri acești bani grei și să fim stăpîni în țara noastră"[6].

Dar problema cea mai arzătoare, ridicată aproape în toate numerele gazetei, a fost aceea a revendicărilor moțești, în primul rînd aplicarea corectă și completă a reformei agrare. Fiindcă moții nu pretind protecție, ci un regim de dreptate, cer să se înfăptuiască hotărîrea Adunării Naționale de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, care suna răspicat: „Reforma agrară radicală ... i se va face posibil țăranului să-și creeze o proprietate (arător, pășune, pădure) cel puțin atît, cît să o poată munci el și familia lui"[7]. Ei făceau apel și la proclamația Consiliului Dirigent din 11 decembrie 1918, care, referindu-se la necesitatea

---

[1] *Programul P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, București, 1973, p. 37.

[2] *Huedinul*, cultural, economic și social. Organ al Despărțămîntului Astra. 1925—1926.

[3] *Revista Glasul Moților*, nr. 1—6, Huedin, 1926.

[4] *Sfătuitorul*, Foaia poporală a Despărțămîntului Hida—Huedin al Astrei. Huedin, 1911.

[5] *Huedinul*, nr. 1 din 25 oct. 1925.

[6] *Huedinul*, nr. 9 din 15 dec. 1925.

[7] *Marea Unire*, Ed. Astra, București, 1943, p. 110.

reformei agrare, spunea: „Pământul, care și pînă acum a fost muncit cu sudori de sînge în decurs de veacuri de plugari, să ajungă în acea măsură în stăpînirea țăranului, cum hărnicia lui o cere, ca să fie fericit, iar prin munca celor mulți roada pământului nostru să fie înzecită"[8].

Reforma fusese votată în Marele Sfat Național din Transilvania în 12 august 1919, dar legea s-a promulgat în 23 iulie 1921 și a fost modificată în 1922. Pentru comunele de munte, în care locuitorii se ocupau cu creșterea vitelor, legea prevedea posibilitatea de a se socoti pînă la 22 iugăre de pășune de cap de familie. Pentru pădurile comunale, în zona în care existența populației era asigurată prin creșterea vitelor, se mergea pînă la 5 iugăre, iar unde nu era pământ de cultură și locuitorii se ocupau cu confecționarea diferitelor obiecte din lemn, pînă la 7 iugăre cadastrale.

În aplicarea lucrărilor de expropriere și împroprietărire s-au săvîrșit numeroase greșeli. De aceea, o delegație de moți din zona Huedinului, în frunte cu Amos Frîncu, Aurel Munteanu din Huedin, Teodor Susman din Răchițele, în ziua de 18 decembrie 1925 s-a deplasat la București și a înaintat regelui „Plîngerile moților la treptele tronului"[9], referindu-se în mod special la păduri, pășuni și mine.

Memoriul, în partea introductivă, sublinia: „După zece seculi de urgie și dezmoșteniri, fără nume, ce s-au dezlănțuit, cînd moții mai ales au reacționat în zece revoluțiuni pentru restituția domniei românești și revendicațiilor agrar-miniere (1437—1918), moții ... și-au îngrijit ca ochii din cap pămînturile și minele ce li s-au promis a li se restitui integral prin Senatul Național din Ardeal și cu armele au garantat libertatea hotărîrilor de la Alba Iulia și au determinat retragerea lui Mackensen, au primit mai ales cu efusiune ceasul eliberator"[10].

Moți salută cu nespusă bucurie „făgăduielile guvernului că în cadrul legii agrare se va da maximum de păduri și pășuni din pădurile statului, din ale magnaților și societăților exploatatoare — toți uzurpatori — conform convențiilor încheiate și aprobate la fața locului la Huedin, Turda, Baia de Criș, Cîmpeni și Abrud... Nerăspunzînd în complet cuvîntului Maiestății Voastre au determinat pe procuratorul moților, în preajma centenarului lui Avram Iancu, să înainteze la președintele Consiliului memoriul anexat ce rezumă aproape integral doleanțele, revendicațiile și soluțiile în cauza de viață și de moarte, care mai ales este pădurea, pășunea și mina în Munții Apuseni. Chiar soluțiile reduse, date de legea agrară, întregită cu promisiunea de colonizare în stil mare a moților ajunși în preajma pieirii, au adus o mare ușurare în suflete, crezîndu-se că după 7 ani de unire, maximul de păduri și pășune acompaniat de colonizare și reformă minieră pusă în vedere, vor deschide moțului un trai mai omenesc"[11].

Plîngerea prezintă în continuare nemulțumirile datorate nerezolvării situației lor. „Venim a ne proscerne astăzi, cu sufletul îndurerat și a ne plînge la treptele tronului românesc că nedreptățile împotriva moților — necum să fie înlăturate — ele au fost înăsprite și sub raport

[8] E. Petrini, *Reforma agrară*, în revista *Transilvania*, nr. special, 1929, p. 291.
[9] *Huedinul*, nr. 10 din 22 dec. 1925.
[10] *Huedinul*, nr. 11 din 29 dec. 1925.
[11] *Ibidem*.

agrar și miner, călcîndu-se prin organele executive și mai ales prin comitetul agrar cuvîntul Maiestății Voastre și după ce chestiunea moților a avut un larg și penibil răsunet în presă și în parlament... pădurile și pășunile din Munții Apuseni încă nicăieri n-au fost predate în stăpînirea comunelor..."[12]. Reprezentanții moților demască abaterile de la reformă și încălcările arătînd că societățile n-au fost expropriate, că moții au fost colonizați în condiții dezastruoase la frontiera de vest.

Delegația reamintește regelui că moții au îndurat veacuri de asupriri, împotriva cărora au luptat și străbunii lor deoarece „revendicațiile lui Horea și Iancu concentrate în memoriile anexate sînt revendicațiile noastre de astăzi"[13]. Soluția o văd într-o lege care să exproprieze toate pădurile, pășunile, minele de la explotatori și să le dea moților, ceea ce ar constitui „un picur de balsam peste rănile Munților Apuseni". Pentru zona Huedin cea mai arzătoare problemă „ca ultimă instanță se înfățișează chestiunea de expropriere și împroprietărire cu pășuni și păduri din masivul fostului conte Banffy, ale lui Urmanczy, Tischler, Buerger și fostului baron Albert Banffy din județul Cluj, plasa Huedin, sub piscurile Vlădesei din Munții Apuseni"[14].

Ei reamintesc faptul că la instanțele de apel comunele de moți au avut cîștig de cauză într-un singur masiv, Tischler și Buerger, unde s-a înfăptuit exproprierea integrală și împroprietărirea conform convenției, dar toți foștii proprietari depun eforturi pentru recîștigarea proprietăților. În ceea ce privește masivul Urmánczy, „s-a recurs la Comitetul Agrar contra legii, scutindu-se societatea anonimă »Călățele« (baron Groedel) în condiții inadmisibile, după cum dovedesc memoriile și cererile de revizuire anexate, ca afirmativa contractantă cu Urmánczy, peste 700 de jugăre, pădure bătrînă de brad singura existentă în teren... după ce a devastat 11000 jugăre pădure seculară în chipul cel mai barbar"[15].

Locuitorii de aici se plîng de faptul că sînt în decembrie 1925, dar încă se judecă la tribunalul din Cluj problemele legate de chestiunea masivului Bánffy, cunoscute sub numele de „afacerea de la Răchițele", iar moții sînt considerați rebeli pentru faptul că au protestat contra exploatării nelegiuite exercitate de societatea Biharszilágy, pseudointitulată „Regatul mare".

Ei critică sever abaterile de la lege scutind societățile „Regatul mare" și „Rîul alb" (Tischler Mór și soții), condamnînd prin aceasta moții la mizerie și acordînd teren de pășune în loc de pădure, rezervată exploatatorilor. De aceea, moții consideră astfel de situații „catastrofe adevărat naționale" și cer ca tuturor comunelor trecute în anexe să li se facă dreptate, „moții rămîn neînfrînți în credința că dreptatea lor sfîntă va birui". Delegații moților anexează memoriului 10 acte justi-

[12] *Huedinul*, nr. 12 din 5 ian. 1926.

[13] Printre acestea se afla și memoriul lui Avram Iancu către împăratul Austriei din 1849.

[14] Delegația anexează memoriului și următoarele acte: Contestația în cauza Tischler Mór către Comitetul Agrar, Contestația în cauza Răchițele, Cererea de revizuire în cauza Urmánczy sau Călățele contra scutirii, Cererea de revizuire împricinată în cauza de la Răchițele.

[15] *Huedinul*, nr. 10 din 22 dec. 1925.

ficative, crezînd că vor convinge pe monarh. Ei sînt auziţi, dar nu şi ascultaţi. Totuşi se întorc cu oarecari speranţe. Se gîndesc să convoace delegaţii satelor la o întrunire pentru a le prezenta rezultatele intervenţiei făcute la rege. În acest scop Aurel Munteanu şi Emil Şiancu cer aprobarea corpului de armată pentru a organiza o întrunire naţională la Huedin.

Prin adresa nr. 3430 din decembrie 1925 primesc rezultatul afirmativ, cu condiţia ca întrunirea să se ţină „în localul închis al gimnaziului din Huedin"[16].

În urma aprobării, delegaţii întorşi de la Bucureşti publică în ziarul „Huedinul" următorul convocator:

Subsemnaţii, prin aceasta convocăm moţii din partea nordică a munţilor Apuseni şi din jurul Vlădesei, la o mare întrunire naţională (Meeting) pe marţi, 29 decembrie, a.c. orele 12 în sala de gimnastică din Huedin pentru a li se comunica cuvîntarea M.S. Regele în cauza revendicărilor moţeşti, ca păduri, păşunat, mine şi colonizări" (semnează A. Munteanu, E. Şiancu, T. Suşman)[17].

La această dată se întrunesc moţii din 27 sate, plus cei din Huedin şi în prezenţa inspectorilor Floru şi Guguianu, precum şi a subprefectului Simu încep adunarea. În numele delegaţiei, Aurel Munteanu ţine o expunere cu privire la revendicările moţilor, arătînd cu indignare: „precum stăpînirea străină n-a satisfăcut doleanţele moţeşti, tot aşa nici dominaţiunea românească n-a înţeles să facă o clipă mai iute drepturile pentru moţi... de aceea a trebuit ca delegaţia moţilor să alerge la treptele tronului, aşa după cum pe vremuri au alergat Horea şi Iancu, cu deosebire numai că acei martiri au alergat la străini".

În continuare rezumă revendicările moţeşti în următoarele puncte:

a) Chestiunea pădurilor. Comunele moţeşti trebuie să fie împroprietărite conform legii agrare cu cuantumul de păduri recenzat, restul să rămînă în proprietatea statului. Exploatarea lemnului să se facă în mod raţional prin cooperative. Societăţile acaparatoare, mai ales cele străine, să fie înlăturate cu desăvîrşire din Munţii Apuseni pentru că „lasă în urma lor sărăcie şi stînci goale, dar exploatează şi braţele moţilor pînă la măduvă".

b) Pămîntul. „Să se deie comunelor păşunile de lipsă şi să li se pună la dispoziţie şi vite de soi... înfiinţîndu-se în aceste părţi lăptării spre a putea face din Munţii Apuseni o a doua Elveţie".

Celelalte puncte se referă la băieşit şi la colonizări. Oratorul adaugă, acum, şi alte obiective necuprinse în memoriul înaintat regelui. „Pe lîngă aceste revendicări ardente se ridică necesitatea îmbunătăţirii şi întăririi învăţămîntului primar pentru delăturarea analfabetismului şi a instituţiilor sanitare pentru stîrpirea morburilor". Aurel Munteanu îşi încheie cuvîntarea cu cuvintele: „Numai în felul acesta înţeleasă şi dezlegată problema moţilor, putem spune că ne-am făcut datoria deplină faţă de vrednicii urmaşi ai lui Horea şi Iancu"[18].

---

[16] *Huedinul*, nr. 10 din 22 dec. 1925.

[17] *Ibidem*.

[18] *Huedinul*, nr. 11 din 29 dec. 1925.

În numele comunelor de moţi iau cuvîntul Ioan Potra din Bologa, Ioan Nicoară din Călata, Virgil Pop din Morlaca, Ştefan Sărăcuţiu din Valea Drăganului, Gheorghe Giţie din Mănăstireni, iar din partea instituţiilor Sabin Varna avocat în Huedin, I. Guguianu inspector silvic şi inspectorul Floru.

Ioan Potra susţine cauzele moţeşti prezentate de Aurel Munteanu, ridică însă şi problema cooperativei din Bologa, ce şi-a propus să exploateze granitul, dar n-o ajută nimeni. Ştefan Sărăcuţiu cere să se urgenteze rezolvarea problemelor acestor comune, atrăgînd atenţia că „oamenii încep a nu mai avea răbdare". Sabin Varna subliniază dezastrul provocat de comerţul cu lemne la Mărgău, iar inspectorul silvic Guguianu cere delegaţilor să-l ajute în păstrarea patrimoniului forestier.

Întrunirea se încheie prin cuvîntul de mulţumire adresat de Aurel Munteanu participanţilor şi prin exprimarea speranţei că problema moţilor va fi rezolvată.

Dar revendicările moţilor au rămas cereri în vînt. Ziarul „Huedinul", în numărul 7 din 1926, în articolul „Reforma agrară", cerea: „fiecărui plugar să i se dea cinci jugăre de pămînt" şi „să se urgenteze definitivarea reformei agrare şi să se pună plugarul român în proprietatea pămîntului arător"[19].

În toamna aceluiaşi an „Revista Glasul Moţilor", în articolul „Din durerile moţilor", argumenta: „Prin reformă au fost împroprietăriţi cîţiva, dar masele compacte au rămas tot în munţi"[20]. Articolul „O mare nedreptate făcută moţilor de către Comitetul agrar din Bucureşti" acuză direct organele de stat. Este prezentată decizia Comisiei de ocol din Huedin şi Comisiei II judeţene, care, după mai multe dezbateri şi deplasări la faţa locului, convingîndu-se de starea mizeră a satelor Răchiţele, Rogojel, Vişag, Traniş, Săcueu, Bologa, Bociu, Sebeşul Mare[21] şi Ciucea, le-a împroprietărit cu 16000 iugăre din complexul Mauriciu Tischler. Dar Tischler s-a declarat nemulţumit cu hotărîrea comisiei, deoarece aplicarea ei ar fi dus la eliberarea moţilor din mîinile lui şi a insistat pînă cînd a obţinut revizuirea ei de către Comitetul Agrar din Bucureşti. „Înaltul Comitet Agrar a avut părintească grijă şi a schimbat hotărîrea de mai sus lăsînd celor opt comune nenorocite numai 6000 jugăre, iar domnului Tischler îi restituie 10000 jugăre"[22]. Bieţii moţi au alergat degeaba la Cluj şi la Bucureşti.

Problema moţilor a fost ridicată cu ardoare şi în anii următori. Revista „Societatea de mîine", în octombrie 1927, a consacrat un număr special chestiunii Munţilor Apuseni. În articolul „Problemele sociale ale Munţilor Apuseni" se arăta: „Revizuirea reformei agrare este de neînlăturat. Să se satisfacă un cît mai mare număr de îndreptăţiţi individual la arător pe loc şi în colonii. Însă numărul îndreptăţiţilor fiind excesiv de mare, împroprietărirea viitoare nu poate fi decît colectivă..."[23] În acelaşi număr al revistei, articolul „Complexul probleme-

[19] *Ibidem.*
[20] *Revista Glasul Moţilor*, nr. 3 din 1926, p. 1.
[21] Valea Drăganului.
[22] *Revista Glasul Moţilor*, nr. 3 din 1926, p. 26.
[23] I. Clopoţel, *Problemele sociale ale Munţilor Apuseni*, în *Societatea de mîine*, nr. IV din 30 oct. 1927, p. 472.

lor regiunii Huedin" afirma: „Reforma agrară este un haos. Iată cîteva din fărădelegile acestui mare act social. Pămînt arabil a fost puțin și el a fost lăsat în parte ca rezervă de stat. Toate pădurile frumoase au fost declarate pășuni pentru ca vechiul proprietar să poată exploata în fața legii materialul lemnos de mare valoare, rămînînd solul gol fără pădure și fără iarbă pentru pășune". În partea finală a articolului printre propuneri figura: „Reforma agrară să fie revizuită, nu pe hartă în birouri, ci la fața locului, să se repare nedreptățile făcute pînă acum poporului pe acest teren"[24].

Ansamblul revendicărilor cuprinse în articolul „În preajma unui congres al moților" este sintetizat astfel: „Șosele și căi ferate bune și îndestulătoare, școli bune, mai ales profesionale, utilizarea energiilor naturale ale căderilor de apă pentru accelerarea industrializării, promovarea agriculturii în toate ramurile ei proprii acestor ținuturi, îmbunătățirea stării sanitare, ușurarea de nesfîrșite taxe și amenzi — urmări ale insuficienței pășunilor și pădurilor date pînă azi moților — iată un schelet pentru un program de acțiune vrednic de un guvern român cu înalte concepții"[25].

Un astfel de program a fost într-adevăr înfăptuit, dar nu în 1927, ci în anii socialismului.

NICOLAE ȘTEIU

[24] *Societatea de mîine*, nr. cit., p. 481.
[25] *Societatea de mîine*, nr. cit., p. 472.